

A genderelmélet fogalmáról és a fogalom magyarországi helyzetéről

A genderelmélet a viták keresztútjába került Magyarországon. Vannak, akik művelik, és vannak, akik ellenzik. Az ügyben magát érintettnek nem érző olvasó nem lehet elégedett a sajtóban megjelenő információkkal és nyilatkozatokkal. Ez a dolgozat arra vállalkozik, hogy megfogalmazza, hogy milyen feltételek esetén várható hasznos ismeret a genderelmélettől.

(A genderelmélet fogalma) A Wikipedia így határozza meg a genderelmélet fogalmát: „A társadalomban megfigyelhető nemi szerepekre irányuló, a pszichológia és szociológia tárgykörébe tartozó kutatások tárgyát képezi a **társadalmi nemek tudománya**, más néven a **genderelmélet**, mely a tanult (nem biológiai) **nemi szerepekkel** és annak társadalmi vonatkozásaival foglalkozó elmélet. A szociológia tárgykörébe tartozó tudományterület azokkal a társadalmi tényezőkkel foglalkozik, amelyekben a nők és a férfiak közötti társadalmi különbségek megmutatkoznak, kifejeződnek.”¹ Ehhez még hozzáteszi: „A nemi szerepek a nyugati kultúrákban kivétel nélkül a kétosztatú (vagyis a férfi és női kategóriát), valamint az ezekhez kapcsolódó, férfias és nőies tulajdonságok halmazát különbözteti meg, melyekhez különféle sztereotípiák kapcsolódnak.”²

Ez a meghatározás is rejt egy buktatót magában. Sok állatfaj kicsinyei tanulnak a szüleiktől. Hol van tehát határ a biológiai tanulás és társadalmi jellegű tanulás között? Minden tanulás társadalmi az ember esetében? Erre a kérdéskörre a következő szakaszban térek vissza.

Antoni Rita ezt másképp fogalmazza meg: „A [gender] szó jelentése: társadalmi nem, azaz mindazon tulajdonságok, viselkedésformák és szerepek összessége, melyet a társadalom az egyéntől biológia neme folytán elvár.”³

Vannak-e olyan különbségek férfiak és nők között, amelyek nem a társadalmi elvárások, hanem más okok miatt alakulnak ki? Ha ilyen van, az Antoni Rita szerint nem tartozik a gender fogalmába. Elfogadható-e, hogy annak a ténynek, hogy a szállítómunkások között a nők szignifikánsan alulreprezentáltak, nem a gender körébe tartozó magyarázata van? Avagy ez tévedés, és a társadalmi elvárások teszik fizikailag gyengébbé a nőket?

Minden felvetődő kérdés ellenére az idézett két definíció – álláspontom szerint – alkalmas a párbeszédre. Annál is inkább, mert ezek a definíciók nem tüntetik ki egyik nemet se. Ezt a fajta meghatározást fogom szűkebb definíciónak nevezni. Ezen a ponton máris le kell szögezni valamit.

1. Tézis. Vizsgálatoknak egy olyan köre, ami kizárólag az egyik nemre vonatkozik, nem genderelmélet, hanem valami más.

Viszont a Nővértéka nevű honlapon, ami tulajdonképpen egy irodalomjegyzék – nem túl friss – a keresési lehetőségek⁴ között egyetlen téma a *nőkutatás*, *gender studies*, *feminista tudományszemlélet*. Ez a hármas kétségeket támaszt a hazai genderelmélet kiegyensúlyozottságát és céljait illetően annak ellenére, hogy itt férfiakkal foglalkozó cikkek is találhatók.

Megjegyzendő, hogy mindkét idézett definíció ahhoz a kategóriához sorolható, amikor a genderelmélet defenzívában van, és igyekszik biztonságos falak mögé visszavonulni. Máskor azonban offenzívát nyitnak, és ilyen esetekben egészen más definíció

hámozható ki. Jó példa az utóbbira a Közép-európai Egyetem 2020. február 27-én este tartott rendezvénye.⁵ Erre az eseményre a nemi identitás lebegtetése rányomta bélyegét. A QUBIT beszámolója így kezdődik: „*Mária Terézia magyar uralkodó nemváltó volt. Legalábbis jogi értelemben mindenképp... Másképp nem is ülhetett volna 40 évig a magyar királyi trónon, ahhoz ugyanis, hogy azt megörökölhesse, fiúsítani kellett...*” Nos, ez nem igaz. Mária Terézia uralkodását a Pragmatica Sanctio⁶ néven ismert törvény tette lehetővé. A törvény mindvégig fiágról és női ágról beszél. Az a paragrafus, ami magának Mária Teréziának a trónra lépését lehetővé teszi, a II. cikk 5.§. Így szól: „*Ő császári és királyi Felseje fiágának magva szakadtával (mely magszakadást Isten legkegyelmesebben eltávoztatni méltóztassék) a magyar királyságnak és koronának és ahhoz tartozó, már visszaszerzett és visszaszerzendő részeknek, tartományoknak és királyságoknak örökösödési jogát átruházzák az ő felséges osztrák házának női ágára is; még pedig első helyen a fentemlitett, most uralkodó császári és királyi Felsejétől.*”⁷ Világos tehát, hogy a nőknek is volt joguk örökölni a trónt, de ez a joguk a törvény szerint hátrébbvaló volt, mint a férfiaké. Így Mária Terézia nőként lépett a trónra. A szövegből az is világos, hogy ha Mária Teréziának csak lányai születtek volna, és ez így ment volna több nemzedéken keresztül, akkor végig női uralkodók lettek volna, akik nőként örökölték volna a trónt. A jogi értelemben fiúsítás már csak azért sem volt lehetséges, mert akkor ezek a nők nem házasodhattak volna. A kor keresztény rendje szerint férfi férfival nem házasodhatott.

A QUBIT beszámolójának címe a rendezvényről: „*Fodor Éva genderkutató: Honnan tudja, hogy én nő vagyok?*” Természetesen ez egy didaktikus kérdés, ami egyben provokatív is, hogy célját elérje. Megkérdőjelezi, hogy fel tudjuk-e ismerni fajtársunk biológiai/társadalmi nemét. A rendezvényen szó volt még az Albániában élő nemváltókról, akik eredetileg nők, de a váltás után szüzességi fogadalmat kell tenniük. Acsády László neurobiológus azt fejtette ki, hogy az agy fejlődése későn fejeződik be, így „*biológiai szempontból nagyon valóságtól elrugaszkodott lenne azt állítani, hogy a (társadalmi) környezet ne lenne hatással az agy és az emberi viselkedés fejlődésére*”. Szót kapott még egy LBMTQ-aktivista, akinek férfi voltát senki nem vonná kétségbe, maga se.

Talán az újságíró hibája, hogy az egyik alcím megfogalmazása: „Biblia: nincs férfi, sem nő”. Ez teljesen ellentétes a Biblia idézett helyével: „*Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban.*” Gal 3:28.⁸ A Biblia idézett helye ugyanis a hitbéli egyenjogúságot fejezi ki. De szó sincs arról, hogy Pál apostol a hétköznapi életben ne tudta volna, hogy ki a zsidó és görög, ki a férfi és nő. Az idézett vers tökéletes leírása Szent Barnabás⁹ programjának, aminek a lényege az volt, hogy a zsidó közösségen kívülre is el kell vinni a kereszténységet. Pál apostol csak csatlakozott Szent Barnabáshoz.

Azért tartottam fontosnak a rendezvény részletes leírását, mert világos, hogy itt a szervezők lebegtetették az emberek nemi identitását. Nem állították, hogy bárkinek bármilyen neme lehet, de messze voltak attól, hogy ezt cáfolják. Itt ugyan nem kaptunk a genderelméletre egyértelmű meghatározást, de egyértelműen kiderült, hogy a rendezvény szellemisége mögött a fenti két definíciónál sokkal tágabb meghatározás húzódik meg, ami éppen definiálatlansága miatt veszélyes.

A vázolt kettősséget, hogy mi tartozik a genderelméletbe, jól visszatükrözi a Wikipédia. A magyarul írt szócikk ezt mondja: „*A nemi szerepek a nyugati kultúrákban kivétel nélkül a kétosztatú[ak] (vagyis a férfi és női kategóriát [tartalmazzák]), valamint az ezekhez kapcsolódó, férfias és nőies tulajdonságok halmazát különbözteti[k] meg, melyekhez különféle sztereotípiák kapcsolódnak.*”¹⁰ A homoszexualitás és a genderelmélet viszonya a szócikkben fel sem merül. Ugyanakkor az angolul írt szócikk

első bekezdése ezt mondja: „*A genderelmélet egy interdiszciplináris tudományos terület, amely a nemi identitás és a nemek közötti reprezentáció elemzésére szolgál. Ide tartoznak a nőkkel kapcsolatos tanulmányok (a nőkkel, a feminizmus, a nemek és a politika vonatkozásában), a férfiak és a homoszexualitással foglalkozó tanulmányok. Időnként a genderelméletet a szexualitás tanulmányozásával együtt tárgyalják.*”¹¹ Felmerül a kérdés, hogy a két szócikk közül melyik a korrekt?

Amikor a genderelmélet fogalmának hazai helyzetéről van szó, meg kell itt azt is említeni, hogy a Wikipedia angolul írt cikke¹² tartalmazza az elmélet kritikáit, a magyar változat¹³ viszont nem.

(Ismeretelméleti megfontolások) A legelső dolog, amit meg kell vizsgálni, hogy a genderelmélet tudománynak tekinthető-e. Csányi Vilmos egy az interneten elérhető, Ime az ember című előadásának¹⁴ vége felé általánosabb kontextusban nyilatkozik magáról a bölcsészetről. „*Nem teljesen reménytelen a helyzet, mert vannak a tudományok. Ugye, a bölcsészet az nem tudomány. ... Más országokban nem is hívják úgy, vannak tudományok és van a bölcsészet. Azt csak nálunk gondolják, hogy a bölcsészet valamiféle tudomány. De nem. Azért nem, mert nem kötelező igazolni.*”¹⁵ Csányinak abban mindenképpen igaza van, hogy csak az tekinthető „kemény” tudománynak, ahol bizonyítási kényszer van. Ezt az álláspontját még kétszer megerősíti: „*A természettudomány alapfeltétele, hogy minden hiedelemhez tényeket kell rendelni. És csak az a hiedelem érvényes, amelyet a legutolsó tények magyarázatával lehet elfogadni.*”¹⁶ és „*A tudomány egy bizonyítási eljárás, ami arra szolgál, hogy a hiedelmek valóságtartalmát, tény tartalmát minél jobban növelje.*”¹⁷

További fontos tényező, hogy a világ egységes. Vagyis nagyon hasonló elvek érvényesülnek mindenhol. Erre a legkülönbözőbb példákat lehet felhozni. Az emlősök, beleértve az embert is, testének felépítése nagyon sok hasonlóságot mutat. Ugyanaz a matematikai feladat a legkülönbözőbb területeken alkalmazható.¹⁸ Ezzel szemben a genderelmélet paradigmája azt mondja ki, hogy a férfiak és nők között megfigyelhető minden különbség a társadalmi elvárásokból következik. Ezek az elvárások a nevelés során alakítják ki a személyiséget.¹⁹ Ennek mélyebb értelme az, hogy megszakad a kapcsolat és hasonlóság az állatvilággal és az állatvilágban megfigyelhető viselkedési formákkal.

Az alapvető ismeretelméleti probléma ezzel az, hogy nem a világot kell az elméletekhez igazítani, hanem a világot kell leírni ahhoz, hogy valamely tanulmányok tudománynak legyenek tekinthetők.

Vannak gyakorlati következmények is. Az egyik oldalról az, hogy ha megszakítjuk a homo sapiens kapcsolatát a társadalmon kívül minden mással, akkor azt követelhetünk tőle, amit akarunk, függetlenül attól, hogy annak van-e realitása. Ilyen például az, hogy bizonyos bűnöket iktassunk ki a társadalom életéből, ami esetleg nem reális, mert ezeket még az állatvilágból hoztuk magunkkal, és az evolúció nem törölte őket a programunkból. Ettől még ezen bűnök nem lesznek elfogadhatóak. Viszont ezen bűnök előfordulására hosszútávon számítani kell. Röviden, leegyszerűsítve szólva, lehet ezen bűnök ellen küzdeni, de tudomásul kell venni, hogy ez nem kétnemzedékes program, hanem 5000 éves. Egészen más módszerekre van szükség. Példa a mondottakra az utóbbi évtizedek egyik divatos témája, az iskolai verekedés. Az ember sok más fajhoz hasonlóan rangsor lény. A rangsorban elfoglalt helyet pedig ki kell küzdeni. Ennek egyik formája a verekedés. Lehet ugyan küzdeni ellene, de naivitás azt gondolni, hogy teljesen el fog tűnni. Sajnos ennél sokkal rosszabb a helyzet. A technológia változásával a verekedés

átkerül egészen más dimenzióba.²⁰ Egyébként rengeteg rangsor van az életünkben, például a teniszezők rangsora, egyetemek rangsora. De a legkülönbözőbb művészeti és sportversenyek is rangsorokat állítanak fel, melyek egyesek életére akár hosszabb távon is hatással vannak. Itt már a biológiai rangsor átment társadalmi rangsorrá. De a kettő aligha választható el tökéletesen egymástól.

Van olyan, a genderelmélethez köthető szerző, aki maga is felismerte, hogy magatartásunk biológiai tulajdonságokon alapulhat. Kaufman sok nyelvre lefordított cikkében²¹ egyebek mellett a következőket írja: „...*talán a patriarchális társadalom körülményei olyan ösztönöket hoznak működésbe, amelyek különben lappanganának vagy jóindulatúak lennének.*”²²

Ezeket a megfontolásokat az alábbi tézisben lehet összefoglalni:

2. Tézis. A nemek közötti eltéréseknek vannak mind biológiai, mind társadalmi okai, sőt egyes esetekben ezek az okok együttesen lépnek fel, akár egymástól szétválaszthatatlanul. Az okok egyik vagy másik felét tagadni tudománytalan.

Mivel a világ egységes, ha valamit következetesen megfigyelhetünk az állatvilágban, különösen a főemlősöknél, akkor semmi ok nincs azt gondolni, hogy a homo sapiens fajnál megfigyelt hasonló jelenségnek nincsenek biológiai alapjai. Aki ezzel ellenkező véleményen van, csak rontja a helyzetet. Hangsúlyozom, hogy a biológiai alapok megéléte nem ad senkinek semmire felmentést. De behatárolja azt, hogy egy adott jelenség ellen mit lehet tenni és milyen eredményt lehet várni.

A Csányi-féle kritikát a rendszerszemléletű megközelítés állja ki. A történelem során emberek egy csoportja valamilyen szándéktól vezérelve így vagy úgy cselekedett. A dolognak pedig a szándéktól függetlenül lett valamilyen hatása. Nem látunk be az emberek gondolatai közé, szándékaikat se ismerhetjük pontosan. Ami fontos, hogy a dolgok hogyan működnek, azaz milyen hatást váltanak ki. Ha erre nem figyel oda a cselekvő, akkor a legjobb szándék mellett is rombolhat. Az utólagos elemző meg az eredményt azonosíthatja a szándékkal. Mindkettő hiba.

(Módszertani megfontolások) Módszertani szempontból a nemi szerepek feltárása nem különlegesen egyedi eset. Profán a hasonlat, de közel áll ahhoz, mint értelmezni azt, hogy egy élelmiszerboltba milyen vevők jönnek be. Az utóbbi esetben is szerepek vannak. Valaki csak reggelit vesz, másvalaki egész hétvégére vásárol a családnak, megint másvalaki egy hétköznap kisebb vendégségre készül. A sort lehet folytatni. Egy személy számos szerepben feltűnik.

Azok a szerepek, amiket a példában felsoroltam, valós szerepek, amiket az adott boltra vonatkozó konkrét ismeretek nélkül, általános tudás alapján határozhatunk meg. Ebben az esetben *előzetes besorolás alapján végzett vizsgálatról* beszélhetünk.²³ Ennek a megközelítésnek az a baja, hogy bizonyos preconcepciót mindenképpen beviszünk az eredményekbe. Ugyanakkor elsikkadhatnak érdekes szerepek. Ilyen lehet egy más településen élő, ezért eltérő fogyasztói kultúrával rendelkező, az adott boltba véletlenül betévedt vásárló.

Ezen megközelítés alternatívája az *előzetes besorolás nélküli vizsgálat*. A bolt példáján maradván ezt a következőképpen lehet kivitelezni. A vásárlásokat a pénztárgépek által szolgáltatott adatok alapján rögzítjük, és egy meghatározott időszak összes vásárlását feldolgozzuk. Ennek egyik legegyszerűbb módszere a k-közepű klaszteranalízis.²⁴ Általánosan használt statisztikai programcsomagokban ez elérhető. Ennek a megközelítésnek két fő nehézsége van. Egyrészt meg kell becsülni a különböző osztályok számát. Másrészt a kialakult osztályokat értelmezni kell tudni, azaz ellentétben az előzetes

besorolás alapján végzett vizsgálattal, ahol az osztályok leírása előre adott, itt azokat utólag kell megalkotni. Viszont nagy előnye egyben, hogy az osztályok a kutatói szándéktól függetlenül jönnek létre. Éppen ezért ez az a módszer, ami – rátérve a társadalmi szerepekre – képes felderíteni a pártját elvesztett, még nagyon aktív, családjának élő, azt segítő nagyapák kicsiny, de létező csoportját.

Az *előzetes besorolás nélküli vizsgálat* a társadalmi szerepek azonosításában az alábbi módon használható fel. Ki kell dolgozni egy kérdőívet, ami minden olyan lényeges tevékenységre rákérdez, ami a társadalmi szerep szempontjából fontos lehet. Ki kell választani egy statisztikai értelemben reprezentatív mintát. A mintában szereplőkkel ki kell tölteni a kérdőívet. A kérdőív természetesen tartalmazza a válaszoló korát és nemét. Azonban a válaszokat ezen két személyes adat nélkül kell feldolgozni. A kapott klasztereket értelmezni kell. Ha az értelmezések elfogadhatók, akkor utólagosan szabad megnézni, hogy egy-egy klaszter összetétele az oda tartozók kora és nem szerint milyen összetételű. Fontos, hogy az eredményeket akkor is publikálni kell, ha nem igazolják vissza az előzetes várakozásokat. Továbbá érdemes ezeket a vizsgálatokat különböző tájegységekre megcsinálni. Ugyanis Magyarország a története folyamán befogadó ország volt. Tehát a különböző országrészek népessége különböző eredetű. Bizonyos kulturális elemek viszont évszázadokon keresztül hatnak anélkül, hogy arról az adott népesség tudna.

Itt a módszertani megfontolások között kell megemlíteni, hogy az embert körülvevő technológia jelentős hatással van a vizsgált jelenségek körére. A negatív jelenségek között kell említeni Tari Annamária már említett előadásának tárgyát. Ugyancsak negatív jelenség, amit Csányi Vilmos már idézett előadásában „egyszemélyes közösségnek”²⁵ nevez, amit az információs technológia forradalma tett lehetővé. Csányi nem minősít. Azonban világos, hogy az egyszemélyes közösségek léte és elszaporodása veszélyezteteti bizonyos nagyobb közösségek fennmaradását. Másfelől a technológiának vannak pozitív hatásai is. A háztartás technológiája az utolsó 100 évben rengeteget fejlődött, ami jelentősen megkönnyítette a nők és nem csupán a nők helyzetét. Más kérdés, hogy ugyanez a könnyítés felelős részben a tömeges elhízásért.²⁶ A háztartás technológiájának ezen fejlődése olyan változás, ami méltatlanul negligálva van a vizsgálatokban.

(*Számítások*) Ha tudományról beszélünk, akkor igen nagy valószínűséggel számokba ütközünk. Ha számok vannak, akkor azok mélyebb értelmét számításokkal lehet kibontani. Bemutatok két számítást. Az első nem tagadja, hogy a családi tragédiákban szerepe van a társadalmi helyzetnek. De azt megmutatja, hogy ezekben a drámákban más tényezőknek sokkal nagyobb hatása van. A második, egyszerűbb számítás csak azt mutatja, hogy a számokat érteni is kell.

Dés Fanni azt állítja, hogy évi 50 nőt öl meg a partnere.²⁷ Innen induljunk ki. Egyszerűsítve és kerekítve Magyarországon 5 millió nő van. Egy embernek kb. 50 évig van párja. Ez azt jelenti, hogy 50-szer 50 nőt ölnek meg, azaz 2500-at az 5 millióból, vagyis 2000-ből egyet. De ez csak az átlag. Ha belegondolunk, borzalmas nagy szám, de sajnos igaz. Osszuk a társadalmat három részre: alsó osztály, mondjuk 2 millió nő, középosztály, mondjuk 1.800.000 nő, felső osztály, 1.200.000 nő. Tegyük fel, hogy az alsó osztályban gyakrabban esnek áldozatul a nők, nem 2000-ből, hanem 1600-ból ölnek meg egyet. Ez azt jelenti, hogy a 2 millió alsó osztálybeli nő közül nem 1000, hanem 1250 hal meg családon belüli erőszak miatt. A középosztályban az átlagnak megfelelően megölnek 900 nőt. A felső osztályban viszont az átlag szerinti 600 helyett csak 350 nőt ölnek meg. Aki a társadalmi osztály alapján adott magyarázatot erőlteti, itt megáll

és azt mondja, hogy egy alsó osztálybeli nőnek $1/1600=0,000625$ esélye van arra, hogy családon belüli erőszak áldozata legyen, egy felső osztálybeli nőnek ugyanezre viszont csak $350(1200000=0,00029167)$, azaz feleannyi se. De nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy az osztály szerinti helyzet a gyilkosságoknak mindössze 10 százalékát, azaz 250-et magyaráz meg, a 90 százalékát, azaz 2250-et nem! Magyarul, ha ezen emberölések számát lényegesen csökkenteni szeretnénk, keresni kellene az egyéb okokat, és azokat ki kellene iktatni.

Fodor Éva a CEU már elemzett rendezvényén Kuslits Szonja beszámolója²⁸ szerint egyebek mellett a következőket mondta: „*Kutatások bizonyították, hogy ha a matematikai képességeket nézzük, a sztenderdizált nemzetközi tesztek átlagában nincs nagy különbség a fiúk és a lányok között, ráadásul az a kicsi előny is bizonyos országokban a fiúké, máshol a lányoké. De a felső öt százalékban, a zenik között már kétszer annyi a fiú, viszont ez nem magyarázza meg, hogy Magyarországon miért férfi a mérnökök 80 százaléka.*” Rögtön az elején tisztázzuk, hogy a Fodor Éva által említett felső 5 százaléknak a 67 százaléka fiú. Ha feltesszük, hogy mérnöknek ebből a felső 5 százalékból mennek, akkor csak 13 százalékot kell megmagyarázni. Ez részben onnan adódik, hogy magasabb a férfi foglalkoztatottak aránya. Ez az utóbbi lehet ugyan társadalmi hatás, de csak közvetett, a mérnökséghez nincs köze. Konkrétan 2019 IV. negyedévében a foglalkoztatottak között 2.487.400 férfi, és 2.032.200 nő volt,²⁹ ami nagyjából 55 és 45 százaléknak felel meg. Ez pedig a 67 és 33 százalékos arányt 71 és 29 százalékra módosítja. Ha a két nem érdeklődési köre teljesen azonos eloszlású volna, akkor 9 százalékot kellene megmagyarázni. Viszont ez az utóbbi feltételezés nem igaz. Nyilván a társadalmi elvárásoknak is szerepe van az eltérő érdeklődésben. De az se tagadható, hogy azok a nők, akik már szültek vagy képesek szülni, a gyermekneveléshez már csak biológiai okok miatt is jobban érdeklődnek. Viszont, ha a foglalkoztatottak aránya csak kicsit módosulna, azaz a férfiak 60, a nők 40 százalékot képviselnének, akkor ugyanez a számítás már azt mutatja, hogy a férfiak 80 százalékos jelenléte a mérnökök között már indokolt. A számokat tartalmazó adatok önálló jelentést hordoznak. Nem lehet felelőtlenül minősíteni őket, mert az visszaüthet.

(Az emberölésekről általában) Mi van akkor, ha a társadalom és benne az állam „normális” működéséhez hozzá tartozik emberek megölése? Erre a legjobb példa az USA. Emberek megbolondulnak, fegyvert vesznek magukhoz, elkezdik embertársaikat lelőni. Bűnözők gyilkolnak. Rendőrök lelőnek velük együttműködő mintapolgárokat és kevésbé együttműködő kevésbé mintapolgárokat. Kivégzések és öngyilkosságok vannak. Mégsem létezik semmiféle komoly mozgalom a helyzet megváltoztatására. Más államok sem feltétlenül jobbak.

(További értelmezések) 2020-ban a magyar sajtóban elég sok cikk jelent meg a nők helyzetével kapcsolatban. Sajnos nem alaptalanul. Egyikük, kinek neve Orosz Bernadett, a nyilvánosság elé lépett, miután párja majdnem megölte, és szétverte az arcát.³⁰ A hatóságok elfogadhatatlan módon nem igazán törődtek az esetével, nem nyújtottak hatékony védelmet. Az eset nyilvánvalóvá tette, hogy a nők védelmével társadalmi szinten foglalkozni kell. Úgy tűnik, hogy a biológia megint közbeszólt. Jelen sorok írásakor tombol a koronavírus járványa, így a kérdés – egyelőre – lekerült a napirendről. A megjelent cikkek közül nem sok emelhető ki. Előbb azonban érdemes egy korábbi dolgozatról szólni.

2018 őszén jelent meg Gregor Anikó és Kováts Eszter Nőügyek című tanulmánya.³¹ Ez egy tudományos igényű tanulmány, ami a nők magyarországi helyzetét vizsgálja általában. Legfontosabb megállapítása, hogy a nők legfőbb terhe a gondoskodás, beleértve

mind a gyerekekről, idősekről és tartósan betegekről való gondoskodást. Sajnos erről a fontos írásról nagyon hamar mindenki elfeledkezett. A 2020-ban a sajtóban megjelent cikkek közül sokban szó van a gondoskodásról, mindig negatív előjellel és problémaként tálatva. Viszont nem ismerek olyan dolgozatot, amelyik a Nőügyeket megemlítette volna.

A gondoskodás témája a társadalom számára egyfelől fontos, hiszen nem lehetünk meg nélküle. Másfelől a szerzők jogosan mutatnak rá, hogy anyagilag nincs kellőképpen megbecsülve, tehát a társadalom számára nem fontos. Érdekes módon nem merül fel a gondoskodásnak, mint feladatnak, a nők és férfiak közötti egyenletesebb elosztása. Ennek egyik oka lehet, hogy a Nőügyek párja, a Férfiügyek című tanulmány nem létezik. Nincs tudományos igényű felmérés a férfiak helyzetéről, beleértve azt is, hogy számukra mi okoz nehézséget. Viszont ennek hiányában nehéz előállni új megoldásokkal. Annál is inkább, mert különböző családi struktúrák léteznek. Van, amit érdemes megváltoztatni, és van, amit esetleg nem.

Az államnak könnyű kivonulni a gondoskodás területéről, és azt a családokra hagyni, talán még pontosabb azt mondani, hogy terhelni. Általános tapasztalat, hogy a férfiak a jól fizető munkahelyek iránt érdeklődnek, és onnan kiszorítják a nőket. Emiatt a nők aránytalanul felülreprezentáltak a gondoskodás területén. A jelenséget lehet „*a nők láthatatlan munkája elfedésének és leértékelésének*”³² nevezni. Ezen csak kivitelezhető javaslatokkal lehet segíteni. Ezekről, pontosabban a hiányokról az alábbiakban még szó lesz.

Az az írás, amit a 2020-ban megjelentek közül pozitívan ki lehet emelni, az Isztambuli Egyezményről szól.³³ Ez a nők elleni erőszakról szóló nemzetközi egyezmény. Magyarország aláírta, de nem ratifikálta, így Magyarországon nem lépett hatályba. A pozitív kiemelést az indokolja, hogy szerzője, Janecska Kata, nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a magyar kormány intézkedéseinek leírásában ragaszkodjon a tényekhez. Ebből kiderül, hogy a kormány sok intézkedést tett, ami beleillik az egyezmény szellemébe. Az már más kérdés, hogy a szerzőnek és az általa képviseltnek ez elegendő-e, de ez már vitakérdés. Viszont innen látszik, hogy valójában mi is az egyezmény. Politikatudományi megfogalmazással élve egy igen erős eszköz, amit a kormányok önként adnak bizonyos nyomásgyakorló csoportok kezébe. Hozzátehető, hogy ezzel ki is semmizik az ellenérdekű nyomásgyakorló csoportokat. Ugyanis nem igaz a címben rejlő állítás, miszerint „*Mindenki a csodát várta tőle...*”. Éppen ellenkezőleg, egyes civil szervezetek tiltakoztak ellene. Ezek közül talán a legjelentősebb a Férfihang Civil Társaság (továbbiakban Férfihang) állásfoglalása.³⁴ Ebben meggyőzően bizonyítják, hogy az egyezmény követelményeinek a jogrendbe való bevezetése nem alapon való jogi egyenlőtlenséget eredményez. Spanyolországot hozzák fel példának arra, ahol ez már be is következett, lásd alább.

Van azonban egy olyan dolgozat is, amelyet egyértelműen negatív példaként lehet említeni. Ez Dés Fanni „*Miért öl meg ennyi nőt a partnere?*” című munkája,³⁵ ami a Mércé nevű internetes újságban jelent meg. A dolgozat ellen számos kifogást lehet emelni.³⁶ Itt csak három fontos dolgot emelek ki. Az egyik az emberi kapcsolatok egyik alapvető tényezőjének, a szeretetnek a teljes hiánya. Maga a szeretet szó egyszer fordul elő, ott is segédigeeként. A szerelem szó első megjelenése egészen botrányosra sikerült: „*Azáltal is, hogy magánügyként kezeljük mind a szexualitást, mind a szerelmet, és azt, ami a magánszférán belül történik, tovább erősítjük a társadalmi problémák egyéni percepcióját.*” Ha van valami, amibe az államnak tilos beleszólnia, ha az nem hág át bizonyos korlátokat, az a szerelem. A másik három, egyébként egyetlen mondatban lévő előfordulásnak sincs semmi köze a szeretethez. A szeretet teljes hiánya jellemző a genderelméletre és a vele kapcsolatos jogvédő irodalomra. A Férfihang állásfoglalása

jogosan jegyzi meg, hogy „Az Isztambuli Egyezmény szellemiségére nézve sokatmondó, hogy egyetlen esetben sem említi pozitív kontextusban a család intézményét.”³⁷ Itt jegyzek meg egy korunk szellemiségére jellemző és egyben kiható tény. A Google hangulatjelei közt a szeretetet természetesen a piros szív jelképezi, mint mindenütt a világon. A szívhez társítjuk azt, hogy él, dobog. Ha „valakiért dobog a szívünk”, az azt jelenti, hogy szeretjük. Nos, a szeretet jelét a tárgyak közé számúzték.

A másik említendő dolog Dés Fanni írásával kapcsolatban, hogy teljesen hiányzik belőle a konstruktív hozzáállás. Nincsen benne semmi olyan javaslat, ami megvalósítható. Ugyanezért fontos a nyomásgyakorló csoportok számára az Isztambuli Egyezmény. Nem kell javaslatokkal előállni, ezek hiányában is lehet a mindenkori kormányt bírálni. A Nőügyek ebből a szempontból más. Három nagy részből áll, és a harmadik rész a vizsgálatok alapján kimunkált 20 javaslat. Azonban a javaslatok olyanok, hogy rendkívül nehéz belőlük bármilyen konkrét cselekvésre gondolni. Példának álljon itt az első: „Mind a nők, mind a férfiak érzékelik, milyen társadalmi hátrányokkal küzdenek a nők abból fakadóan, hogy elsődlegesen ők töltik be a gondoskodói feladatokat – még akkor is, ha ezeket nem mindig hátrányként írják le. A szimbolikus ügyek mellett érdemes ezeket a materiális témákat is (jobban) napirendre tűzni.” Milyen akcióit takar a napirendre tűzés? Mit akarunk elérni? Ahhoz milyen eszközöket használunk?

Végül pedig az az internetes fórum, ahol Dés cikke megjelent, külön rovatot indított a női és a gyermek fiú áldozatok dokumentálására.³⁸ Ezen hely szerint az elmúlt években az ismert áldozatok száma a következő:

Év	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Áldozatok száma	16	31	22	16	16	24

Ennek alapján azt lehet mondani, hogy az áldozatok száma lényegesen alatta van a heti egynek, azaz az évi ötvennek. Látencia létezhethet ugyan emberölés esetén is, de ehhez technikailag az kell, hogy egy holttestet elrejtse és azt soha ne találják meg.

(Spanyolország) Mielőtt a spanyol helyzetre rátérnénk, érdemes egy kitérőt tenni. Kaufman már idézett cikkében igen korán felismerte, hogy az agresszív szerepet játszó személy – nála férfi – is ember, és ennek megfelelően kell foglalkozni vele. Azt írja, hogy „Csak akkor léphetünk sikeresen kapcsolatba a férfiakkal, ha a munkát az együttérzésre, a szeretetre és a tiszteletre alapozzuk, de egyértelműen fellépünk a férfiaság rossz felfogása és annak pusztító hatásai ellen.”³⁹

Mint látni fogjuk, a spanyolországi helyzet gyökeresen más. Pedig az Isztambuli Egyezményt éppen a spanyol 1/2004-es törvényről mintázták.⁴⁰ A törvény, amit a nők védelmében hoztak, elfogadja a genderideológia kiinduló tézisének, hogy a férfiak alá akarják vetni a nőket. Az egyoldalú elméleti alapokból egyoldalú intézkedések következnek. Ha egy nő bejelenti, hogy társa bántalmazta, akkor a férfit 48 órára letartóztatják. Ezzel elveszti lakhatását, gyerekei felügyeletét, sok esetben hajléktalanná válik. Amíg a bejelentő nő kártérítést kap az államtól, és sok más módon is segítik, a férfi akkor sem kap kártérítést, ha a vád utóbb hamisnak bizonyul. Napi 400, éves szinten 140 000 feletti bejelentés érkezik, melyeknek mintegy 90 százaléka hamisnak bizonyul. A hamis vád nem jár következményekkel. A nők a legtöbbször bosszúból tesznek hamis bejelentést, vagy azért, hogy váláskor előnyösebb helyzetbe kerüljenek. A bírósági tárgyalások számos esetben inkorrektek a férfiakkal szemben, és alapvető jogukat sértik.

A férj mellett a gyermekek apai nagyszülei és más apai ágon való rokonai is elvesztik kapcsolatukat a gyermekekkel. Ha az apának maradt lehetősége a láthatásra, azt sokszor idegen felügyelete mellett, idegen helyen végezhetik csak úgy, hogy a gyermeket 2 méternél jobban nem közelíthetik meg. Nyilvánvaló, hogy a törvény és annak alkalmazása általánosan is alkalmas a család szétverésére. A törvény bevezetése után a nők ellen elkövetett gyilkosságok száma nőtt, nem csökkent, mint ahogy várni lehetett volna, de így is 100 alatt maradt.

Csuzi hivatkozott cikkében azt is megírja, hogy a törvény életbe lépését követően 2 éven belül megháromszorozódott a férfi öngyilkosok száma, és elérte a 4000-et. Ez az adat összevethető a magyarországi adattal. Nálunk négyszer annyi férfi lesz öngyilkos, mint nő.⁴¹ Vagyis a férfi erőszak létezik, ahogy azt Kaufman leírta, csak éppen az első számú áldozatai férfiak. Az öngyilkosság egy hosszú folyamat eredménye, aminek sok szereplője van. Hangsúlyozni kell, hogy egy férfi élete is *emberi élet*.

(Összefoglalás) Röviden összegezve a fentieket, a következőket mondhatjuk.

- Nincs általánosan elfogadott definíciója a genderelméletnek, amit mind az elmélet képviselőin, mind az ellenzőin számon lehetne kérni.
- Sőt, egyes szereplők pillanatnyi érdekeiknek megfelelően hol az egyik, hol a másik meghatározást használják, ami alkalmat ad visszaélésekre.
- Ez a megállapítás általánosítható abban az irányban, hogy a genderelmélet képviselői rendszeresen élnek a megtévesztés eszközével. Ide tartozik például Pál apostol pontatlan, szövegösszefüggéseiből kiragadott idézete, azon látszat keltése, mintha az Isztambuli Egyezmény ellen nem lett volna tiltakozás Magyarországon, az áldozatok számának durva felfelé való kerekítése. Ebbe a megtévesztésbe értem bele azt is, amikor valaki a szűkebb definícióra hivatkozik mondanivalója elején, de valójában a bővebb meghatározást használja és mondanivalójába bevon olyan nemi szerepeket, amelyek a szűkebb definícióban nincsenek benne.
- A megtévesztés jelenléteiből következik, hogy a genderelmélet egy nyomásgyakorló csoportként is működik.
- A szűkebb definíció alapján feltett olyan általános kérdések, mint mi a szerepük a férfiaknak/nőknek, mi hátrányos/előnyös a férfi/női létben fontosak, hiszen mindenki érintett bennük. A politika az ezen kérdésekre adott válaszok alapján tudna az emberek életét megkönnyítő döntéseket hozni. Ezért helyes volna ezen témákban független projektet szervezni, amelyik független mind a politikusoktól, mind a genderelmélet jelenlegi képviselőitől.
- Elgondolkodtató, hogy a szeretet és a család, az utóbbiba hangsúlyozottan beleértve a jól működő családot is mint egy elemi rendszert, kívül esik a genderelmélet érdeklődési körén.
- A család szétverését, lásd Spanyolország példáját, semmi sem indokolhatja. Ha erre való törekvés történik, akkor be kell, hogy induljon a társadalom önvédelmi reflexe.
- Tudományosan azok a kérdések is vizsgálhatók, amelyek csak a bővebb definíció alapján tehetők fel, a szűkebb alapján nem. De ezek jelentősége eltörlődik a fentebb említett általános kérdések mellett. A kapott válaszok addig őrzik meg tudományos jellegüket, amíg nem szolgálnak politikai nyomásgyakorlásra.
- Egy sokkal általánosabb probléma speciális esete az, hogy ma nincs olyan fórum, ahol a genderelmélet hívei és ellenzői összejöhetnének, és kulturált hangnemben, előítéletektől és korlátozásoktól mentesen eszmét cserélhetnének a felmerült kérdésekről. Ennek oka az, hogy közgazdasági nyelven fogalmazva, a magyar média egy

olyan oligopol piac, ami sok, kicsi monopóliumból áll. Egy-egy monopólium vagy a hívek, vagy az ellenfelek táborához tartozik, avagy nem érdeklődik a téma iránt. Az eredmény az, hogy sehol sincs kiegyensúlyozott tájékoztatás, legfeljebb az egyik irányú vélemény jelenhet meg. Ez a helyzet lehetőséget teremt a társadalom félrevezetésére.

- Ahogy azt fentebb már írtam, fontos tisztázni az egyes helytelen emberi viselkedésminták esetén, hogy annak van-e öröklött biológiai alapja. Ha van, akkor azt egy-két nemzedéken belül megszüntetni nem lehet. Türelmetlen, erőszakos módszerek alkalmazása ilyen esetben csak súlyos károkat okoz a társadalomban, de eredményre nem vezet.

JEGYZETEK

- 1 https://hu.wikipedia.org/wiki/Társadalmi_nemek_tudománya, kiemelések az eredetiben.
- 2 Uo.
- 3 Antoni Rita: Tisztázzuk: mi a „genderelmélet”?, <https://nokert.hu/mon-20100222-1041/400/6/tisztazzuk-mi-gender-elmelet>
- 4 <http://noverteka.v-comp.ch/noverteka/tallosas.htm#0>
- 5 Ezt az eseményt két, a sajtóban megjelent beszélő alapján dolgozom fel. Balázs Zsuzsanna: Fodor Éva genderkutató: Honnan tudja, hogy én nő vagyok?, QUBIT, <https://qubit.hu/2020/02/28/fodor-eva-genderkutato-honnan-tudja-hogy-en-no-vagyok>, 2020. 02. 28., 1397 TUDOMÁNY, és Kuslits Szonja: Genderkérdés – Fenyegető örület vagy út az elfogadás felé?, https://nepszava.hu/3069624_genderkerdes--fenyegeto-orulet-vagy-ut-az-elfogadas-fele, 2020. 03. 07. 19:03
- 6 A törvény szövege elérhető itt: <http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/doc/c400462.htm#v56>
- 7 Az a kitétel, hogy „*még pedig első helyen a fentemlített, most uralkodó császári és királyi Felségtől;*” azt jelentette, hogy Mária Teréziát az örökösödési sorban bátyjának, I. Józsefnek a lányai elé sorolták. A szokásos örökösödési rendnek az felelt volna meg, ha József lányai előbbre vannak a sorrendben. Ugyanez következett József és Károly szerződéséből is. A szerződés neve Pactum mutuae successionis. Az oklevél eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban. A pactumot kiadta: Fournier, Zur Entstehungsgeschichte der pragmatischen Sanction.
- 8 <https://szentiras.hu/RUF/Gal3>
- 9 Szent Barnabás ciprusi születésű volt. Márk evangélista rokona, Ciprus első püspöke. 61-ben ölték meg Szalamisz város közelében. Sírja is ott található.
- 10 https://hu.wikipedia.org/wiki/Társadalmi_nemek_tudománya
- 11 Saját fordítás. Az eredeti szöveg (2020. 03. 15.): **Gender studies** is an interdisciplinary academic field devoted to analysing gender identity and gendered representation. It includes women’s studies (concerning women, feminism, gender, and politics), men’s studies and queer studies.^[1] Sometimes, gender studies is offered together with study of sexuality.
- 12 https://en.wikipedia.org/wiki/Gender_studies
- 13 I. m.
- 14 Pedagógiai Esték – Prof. dr. Csányi Vilmos etológus – Íme, az ember! 2017. 04. 11. A következő idézetek az én (VB) lejegyzésemből származnak. Mindenütt megadom, hogy az adott rész a videóban hol található. <https://www.youtube.com/watch?v=rBZna1oApXw>.
- 15 A videóban 59 perc 45 másodpercnél (röviden 59:45).
- 16 1:03:47.
- 17 1:07:33.
- 18 Erre jó példa az utazó ügynök feladata. L. Vizvári Béla, Operációkutatási modellek, Typotex, 2009, Budapest.
- 19 A már hivatkozott https://hu.wikipedia.org/wiki/Társadalmi_nemek_tudománya írja: *A genderelmélet szerint a női és férfi sztereotípiák nem alapozhatók meg a biológiával, ahogyan a nemi szerepekre való determináció sem igazolható a testi felépítés által: ha empirikusan, azaz a tapasztalat szintjén adott esetben beigazolódnak közülük néhány, annak hátterében nem biológiai meghatározottság, hanem a nemiséggel kapcsolatos normák elsajátítása, internalizálása áll.*
- 20 Lásd erre vonatkozóan Tari Annamária előadását: <https://www.youtube.com/watch?v=fo6sK5BY960&t=48s>
- 21 Michael Kaufman, The Seven P’s of Men’s Violence, <http://www.michaelkaufman.com>, magyarul megjelent a következő kötetben: Férfierőszak, Írások a nők és a gyerekek elleni erőszakra, Szerkesztette Kuszing Gábor és Szil Péter, Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt, Budapest, 2007.

- 22 Az eredeti szöveg: „perhaps, the demands of patriarchal society encourage biological instincts that otherwise might be more relatively dormant or benign.”
- 23 A bolti példát dolgozza fel mind az előzetes besorolással, mind az előzetes besorolás nélküli esetben Péter Boros, Orsolya Fehér, Zoltán Lakner, Sadegh Niroomand, Béla Vizvári, Modeling supermarket re-layout from the owner's perspective, *Annals of Operations Research* (2016) 238:27–40, DOI: 10.1007/s10479-015-1986-2
- 24 A különböző klaszterezési (osztályozási) eljárások rövid összefoglalója megtalálható a Wikipédián: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Klaszteranalízis>
- 25 Ez a rész 57:35 és 59:43 között található. Csányi nem minősíti a jelenséget, csak annyit mond, hogy nagyon megváltozott a világ.
- 26 Prue Leith: Sütimester bíróként csak annyit mondhatok, hogy nem a süteménytől híznak az angolok. Eredetileg megjelent a *The Spectator*-ban. Magyarul közli: Valóság, 2020. január, 118–121. oldal. Az idevonatkozó rész a 119. oldalon: „... amikor a munka nehéz szénabálák emelgetését vagy téglá talicskázását jelentette, amikor »játsszani« azzal volt egyenlő, hogy fára másztunk vagy sportoltunk, amikor az emberek gyalog vagy biciklivel mentek a munkahelyükre és az iskolába, a nők pedig négykézláb görnyedve súrolták a padlót, több kalória fogyasztást engedhettünk meg magunknak.”
- 27 Dés Fanni, Miért öl meg ennyi nőt a partnere?, január 17., 7:30, <https://merce.hu/2020/01/17/miert-ol-meg-ennyi-not-a-partnere/>
- 28 https://nepszava.hu/3069624_genderkerdes--fenyegeto-orulet-vagy-ut-az-elfogadas-fele
- 29 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkoi/e_qlf006b.html
- 30 Lásd például <https://24.hu/belfold/2020/01/22/kormany-orosz-bernadett-megvert-no/> és https://index.hu/belfold/2020/02/11/bantalmazott_nok_parkapcsolati_eroszak_aldozatok/
- 31 Gregor Anikó és Kovács Eszter, Nőügyek 2018 (Társadalmi problémák és megoldási stratégiák), Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest, Budapest, 2018, <https://www.google.com/search?q=n%C5%91%C3%BCgyek+2018&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b>
- 32 Gregor Anikó emailje a szerzőhöz, 2020. 02. 12.
- 33 Janeckó Kata, Mindenki a csodát várta tőle, a Fidesz lassan elszüllesztette, https://index.hu/belfold/2020/02/20/nok_elleni_eroszak_isztambuli_egyezmény_szajbarag/
- 34 A Férfihang Civil Társaság állásfoglalása az Európa Tanács nőekkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről szóló egyezményével kapcsolatban, <https://web.archive.org/web/20181121022019/https://civiltarsasag.ferfigang.hu/2018/01/18/az-isztambuli-egyezményrol/>
- 35 <https://merce.hu/2020/01/17/miert-ol-meg-ennyi-not-a-partnere/>
- 36 Béla Vizvári, Sincerity and constructive attitude, ResearchGate, March 7, 2020, DOI: 10.13140/RG.2.2.18802.25280
- 37 Valóban, a magyar fordításban (<https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmény-szovege-magyar-nyelven/>) a család szó hatszor fordul elő. Háromszor a családtag összetett szó előtagjaként (46. cikk 3.§, 56. cikk 1.§ a) és b), továbbá a Preambulum utolsó előtti bekezdésében, a 3. cikk b) bekezdésében és a 4. cikk 3. §-ában, az utóbbi esetben családi alakban.
- 38 <https://merce.hu/nok-es-gyermekek-elleni-eroszak-aldozatai/>
- 39 Az eredeti szöveg: „In order to successfully reach men, this work must be premised on compassion, love, and respect, combined with a clear challenge to negative masculine norms and their destructive outcomes.”
- 40 A törvény hatásáról forgatott filmet 2010-ben az RV Production. Nagyrészt ennek alapján íródott Csuzi Attila cikke, ami az „Így rombolja le az Isztambuli Egyezmény a jogrendszert és a társadalmat” címet viseli, <http://valodiegyenloseget.hu/2017/03/11/igy-rombolja-le-az-isztambuli-egyezmény-a-jogrendszert-es-a-tarsadalmat/>, Puzsér Róbert ugyancsak ír a törvény hatásáról „A nemi háború manifesztuma” cím alatt, <https://magyarhang.org/publicisztika/2019/04/23/a-nemi-haboru-manifesztuma/>
- 41 Zonda Tamás dr., Paksi Borbála, Veres Előd dr., Az öngyilkosságok alakulása Magyarországon (1970–2010), KSH Műhelytanulmányok 2, Budapest, 2013, 10. oldal.